

DNA TESTY ROZPTYLJÚJÚ GENEALOGICKÝ MÝTUS

Megan Smolenyak*

Mysleli by ste si, že skupina ľudí s menom Smoleniak, všetci pôvodom z jednej malej dediny, musí mať spoločného predka? My sme si to mysleli tiež. No myľili sme sa.

Tajomstvo nášho pôvodu

Z genealogického hľadiska je Smoleniak výhodné meno. Nie je nás tak veľa a hoci sme dnes rozptýlení od Ukrajiny až po Antarktídu, dlhoročné výskumy ukázali, že všetci máme korene v jednej geograficky izolovanej slovenskej dedine – Osturni. A ako by to nestačilo, údaje z jednej cirkvi v obci, gréckokatolíckej farnosti Sv. Michala, prezrádzajú, že tunajší Smoleniakovci žili po celé desaťročia len v štyroch domoch (s popisnými číslami 88, 96, 103 a 135).

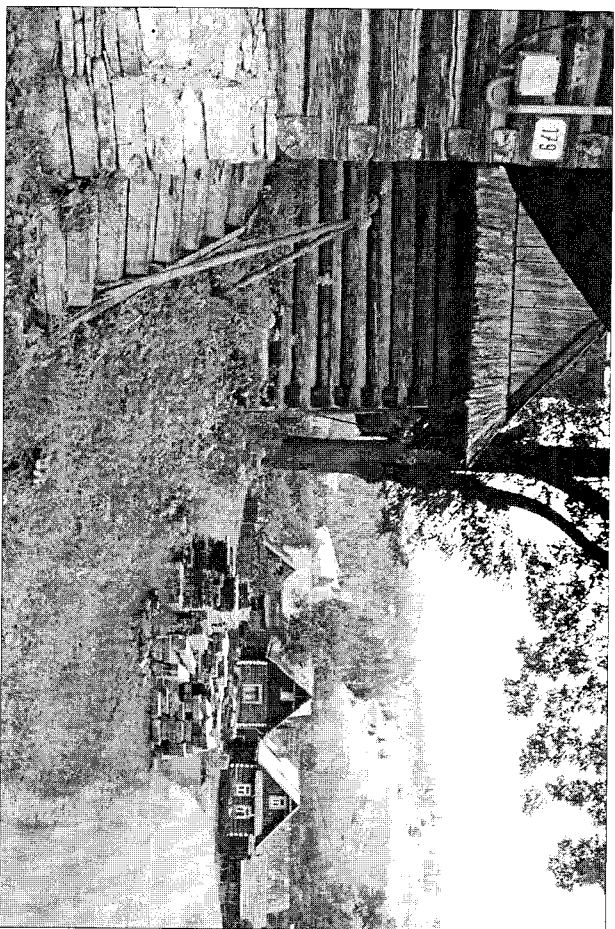
Cirkevné matriky, pozemkové knihy a sčítacie operáty nám dovolili sledovať tieto domácnosti do 40-tych rokov 18. storočia. Postupujúc generáciu za generáciou do minulosti, neprestávali sme hľadať náznačky ich zblížovania. Mysleli sme si, že skupiny žijúce v takej tesnej blízkosti nemôžu nemať spoločné korene. A keď sme zodpovedajúco našim úvahám – našli vo vojenskom súpise z roku 1715 záznam len o jednom Smoleniakovi, ešte viac nás to utvrdilo v predstave, že musíme mať spoločného predka, hoci to nemusel byť práve tento.

Stopa však odrazu vychladla. Hoci sme vedeli, že kostol v roku 1796 vyhorel a my – pokiaľ ide o záznamy týkajúce sa Osturne – nemôžeme byť príliš optimistickí, neprestávali sme dúfať, že ešte nejaké nájdeme. A ďalej sme udržovali svoju genealogicky vyúžiténu predstavu spoločného pôvodu. Zo všetkých 4 smoleniakovských domácností sa v rokoch 1890 – 1909 niekto vysťahoval do USA a potomkovia boli zvedaví, či sú navzájom, hoci vzdialene príbuzní. Ako sme im mali vyhovieť?

DNA testy – pomoc napórúdzí

Zhodou okolností sme sa v slepej uličke ocitli zhruba v tom istom čase, ako boli bežným záujemcom po prvýkrát prístupné DNA-testy (v cenách po 200 – 300 USD za test). Naš prípad sa javil ako ideálna menno/Y-chromozómová prípadová štúdia. Chromozóm Y sa po celej generácii dedí z otca na syna. Jeho šírenie je v zásade totožné so šírením priezviska (rodového mena) v mužských liniach rodokmeňa.

* Megan Smolenyak Smolenyak je významnou populárnizátorkou genealógie v USA. Jej korene siahajú do Osturne. Genealógi sa venuje viac ako tri desaťročia. Vydala niekoľko „umostatných prác (*Honoring our ancestors. In search of our ancestors. They came to America* at.). Príspevok, ktorý publikujeme, patril medzi prvé „genealogické“ články, ktoré sa týkali rodín so slovenskými koreňmi. Vyšiel v roku 2002 v *Everton's Family History Magazine*; MOLENYAK, M.: *DNA testing dispels a genealogical myth. Everton's Family History Magazine* (logan, Utah, USA), May/June 2002, s. 38 – 42; pozri aj <http://www.honoringourancestors.com/dnaeverton2002.pdf>

V lete v Osturni. Foto: Milan Šišmiš, 2006

Y-DNA testy sa v genealógii často využívajú na zistenie, či osoby s rovnakým menom (prietvistikom) majú alebo nemajú spoločného predka. Presne tak sme ich zamýšľali použiť aj my.

Potrebovali sme len získať testovacie vzorky zo všetkých štyroch smoleniakovských línii. Ak sa budú zhodovať, potvrdí sa naša teória, že všetci máme spoločného predka. Ak budú zhodné len niektoré, dozvieme sa aspoň to, ktoré línie sú odlišné a na čo sa máme pri ďalšom výskume sústrediť. Čo však, ak sa žiadne zhodovať nebudú? To by ale bolo hlúpe. Nie, to je vylúčené!

Za podpory niekoľkých sponzorov z našej rodinnej asociácie (Osturnia Family Association)² sme sa rozhodli pre spoluprácu s Family Tree DNA v Houstone, spoločnosťou pôsobiacou v Texase. V dobe, kedy sme začínali, boli dostupné len 12-markérové testy. Dnes Family Tree DNA a Ancestry.com ponúkajú 21, resp. 23-markérové testy (najnovšie až 67-markérové – pozn. red.). V tom čase však 12-markérové testy boli spomedzi komerčných testov najdostupnejšie a sľubovali tiež najspolahlivejšie výsledky.

Výber testovacej spoločnosti ovplyvnila aj skutočnosť, že Family Tree DNA bude je databázu vzoriek a mohla nás – vtedy i neskôr – upozorniť na prípadné zhody. Už pred zadáním úlohy, týkajúcej sa Smoleniakovcov, sme počítali s budúcim rozšírením

² V Manville, New Jersey sa v polovici augusta 2006 konalo zatiaľ posledné stretnutie tejto organizácie. Pozn. red.

mm štúdie na celú dedinu tak, aby postupne vznikla osturnianska databáza, ktorá by potenciálne mohla odhaliť spojenia, nezachytené v písomných prameňoch. Teraz už išlo len o to presvedčiť mužov zo všetkých 4 spomínaných línii, aby sa zúčastnili na testoch a poskytli stery z úst. Očakávali sme námietky i otázky, týkajúce sa ochrany ich súkromia. V dôsledku dlhodobých vzťahov s obcou, vzájomnej dôvery i roky pestovaných stykov s príbuznými však každý oslovený vzorku ochotne poskytol.

„Prišla vám obálka“

Vzorky z každej línie sme predložili na otestovanie a netrepežlivo sme odpočítavali tých 7 týždňov, ktoré nás delili od doručenia výsledkov. Nakoniec sme sa dlokali.

Netrepežlivo, jednu za druhou sme otvárali obálky, ktoré prinášali správy o výsledkoch testov. Napriek všetkým očakávaniam sa však žiadne zo vzoriek nezohľadovali. Ba čo viac – ako vyplynulo z porovnania markerov (pozri tabuľku) – ani sa len nepodobali!

Dom č.	Lokus											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
88	7	7	7	5	10	12	4	5	3	5	6	6
96	5	7	5	6	5	8	5	4	4	5	7	5
103	5	9	7	5	4	8	5	4	2	5	6	6
135	5	6	6	5	8	8	4	5	3	4	5	4

Lokus je miesto na chromozóme. Každý lokus má alely, identifikčné znaky. Testy použité pre túto štúdiu obsahovali 12 takýchto znakov (markerov) – tých alely sú zobrazené zľava doprava pri každej smoleniakovskej domácnosti.

Očakávali sme, že nájdeme aspoň 10 z 12 možných zhôd (medzi ktorýmikoľvek 2 riadkami), ktoré by spätne potvrdili naše predstavy o spoločnom predkovi.

V čase čakania na prvé výsledky sme predložili ešte pár vzoriek, týkajúcich sa domov 88 a 96. Tie – na rozdiel od predchádzajúcich – vykazovali medzi sebou dokonale zhodu (12:12). Presnosť testov bola teda nespochybniteľná. Nedalo sa uniknúť tomu, čo testovanie prezradilo: žiadna zo 4 smoleniakovských línii nemá spoločného predka!

Vedeli sme, že to neznamená, že medzi týmito líniami niet žiadneho spojenia. Z predchádzajúceho výskumu sme napr. vedeli, že medzi obyvateľmi z domov č. 88 a 96 došlo k pokrvnému spojeniu niekedy okolo polovice 18. storočia, nie však medzi smoleniakovskými, ale kolaterálnymi vetvami. Aj tak nás však ohromilo zistenie, že naša roky pestovaná predstava o spoločnom pôvode sa zrútila. Pri úvahách o našom náhľom „rozdelení“ sa ponúkalo niekoľko teórií, ktoré mohli vysvetliť tieto neočakávané výsledky.

Teória „podvrhnutého“ otca

Podľa jednej z možností sa v smoleniakovských liniach mohli objaviť jeden alebo viacerí „podvrhnutí“ otcovia. Keďže chromozóm Y sa dedí z otca na syna, vždy, keď má nejaká žena z rodiny nemanželský pomer a syna z neho vydáva za syna splo- deného s vlastným mužom, dochádza k prerhnutiu relazie (pozn. red.: priezvisko prestáva kopírovať Y-chromozómovú líniu). Aj keď môže ísť o zriedkavé prípady, ak sa za stáročia používania priezviska Smoleniak vyskytol len jediný, mohlo v ktorej-koľvek zo smoleniakovských línií dôjsť k prerušeniu relazca Y-chromozómov. Inými slovami otec lavobočka z 18. storočia mohol ovplyvniť výsledky súčasných testov.

Podobná situácia, pri ktorej syn zdedil priezvisko po (povedzme slobodnej) matke, mohla vyústiť do linie s menom, ktoré neodrážalo jeho Y-chromozómové pozadie. Všetci potomkovia takejto matky potom prenášali túto geneticko-gena- logickú nezhodu.

Teória vzniku priezviska

Podľa inej teórie mohli výsledky – inak úplne korektné – iba odtážať vývoj priezvisk v obci. Meno Smoleniak znamená čosi ako „smoliak“ či „počerný“. Možno usudzovať, že prvý jeho nositeľ mal tmavú pleť či vlasy, alebo pracoval so smolou či dechtom. V čase tvorby priezvisk v Osturni (predpokladáme niekedy v 17. storočí) mohli rôzni – dvaja či viaceri navzájom cudzí – muži zodpovedať popisu „smolena-ka“. Ak tomu bolo tak, naše rodiny sú nezávislé preto, že – vďaka podobnému vzhla- du či povolaniu – ich predkovia dostali rovnaké, hoci dosť zriedkavé priezviská.

Teória vývoja priezviska

V zmiešaných rodinách často dochádzalo k preberaniu priezvisk a ich modi- fikáciám. V dôsledku častých úmrtí manželiek sa mnohí z našich predkov ženili viackrát. V takých prípadoch nezriedka vznikali domácnosti s „jeho“, „jej“ a „ich“ deťmi. Deti z mnohých takýchto rodín zvykli v Osturni volať menami (priezviskami) po ich krstných či nevlastných otcoch. Ak priezvisko, ktoré im nakoniec „prischlo“ a prešlo aj na ich potomkov, bolo v skutočnosti priezviskom ich nevlastného otca, došlo znova k menno-geneticko nezhode.

Aj ďalšie spôsoby tvorby mien v Osturni mohli prispieť ku konfúzii priezvisk. Tam, kde žilo pohromade veľa osôb s rovnakým priezviskom, rozlišovali ich primenta- mi. Napr. ak bolo v obci veľa Smoleniakovcov, jedných z nich mohli na odlišenie volať Mudrákovci-Smoleniakovci (možno podľa ženy vydatej za Mudráka). Časom sa mohlo takto utvorené prímeno stať menom celej jednej rodovej linie. Aj takéto situácie mohli spôsobiť, že priezviská a Y-chromozómy ich nositeľov sa nevyvíjali súbežne.

Čo ďalej

Mohli sme – ako najpravdepodobnejšiu – prijať teóriu o vzniku priezviska a jed- noducho prehásiť, že predkom dnešných smoleniakovských línií, niekoľkým ich

navrázjom cudzim „praotcom“, prischlo rovnaké priezvisko. Pokiaľ sa ale dali pri- písať aj iné možnosti, nemohli sme sa s takýmto riešením uspokojiť. Napríklad v domácnosti č. 103 sa okolo roku 1800 vyskytol prípad zmiešanej rodiny s menom *Vanečko*. Testy viacerých vanečkovských línií by mohli ukázať, či Smoleniakovci z domu č. 103 nie sú (geneticky) vlastne Vanečkovcami. Vieme tiež o jednom stáro- ra stárom nemanželskom vzťahu (ktorého akterov máme doložených), ktorý možno overiť testom, týkajúcim sa potomkov jednej z domácností.

Najväčšiu nádej však vkladáme do pripravovanej, celoosturnianskej štúdie. Keď-že ide o prívetký projekt, požiadali sme veľa ľudí pôvodom z Osturne, aby sa doň dobrovoľne zapojili. Naši predkovia žili dosť izolovane od okolitého prostredia, ich výskum by teda mohol priniesť zaujímavé výsledky.

Hoci k dnešnému dňu sa nechali testovať nositelia len piatich z asi 50 osturnian- ských priezvisk, máme už prvé dva prekvapujúce výsledky.³ Jedno z preskúmaných priezvisk – *Bizub* – na 10-tich z 12-tich pozícií vykazuje zhodu s jednou osobou zo smoleniakovských domácností. Keďže 2 nezhodné markery sa nezhodujú len v 1 po- zícii, predpokladáme, že testované osoby majú spoločného predka, hoci mnoho generácií vzdialeného. Ďalším prekvapením je, že jedna z týchto rodín vykazuje rihlovský pôvod. Nechali sme urobiť testy na preskúmanie tejto kurióznejšej situácie.

Nadalej chceme pokračovať v overovaní teórie o pôvode smoleniakovských ro- dín, súbežne s výskumom ostatných rodín z Osturne. Výsledky testov stále priná- šajú nové údaje. Dozvedáme sa z nich o skutočnostiach, ktoré sme ani najmenej nepredpokladali. Veríme, že krok za krokom sa postupne dozvieme viac o svojich koreňoch a že svojou, do istej miery priekopníckou prácou prispějeme tiež k rozvo- ju samotnej genealógie (genetiky a genealógie).

³ V súčasnosti ide už o podstatne viac testovaných línií. Presné údaje sa nám však do uža- vorky čísla nepodarilo získať. Pozn. red.